

Мандичев Д. В.,
здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ ТА ЗАВДАНЬ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено мету й завдання діяльності господарських судів в Україні в сучасних умовах. Розглядається поняття мети діяльності господарських судів та обґрунтовується необхідність її відмежування від завдань. Проводиться характеристика мети й завдань діяльності господарських судів у контексті загальної мети функціонування судової влади. Виділяються конкретна мета та завдання адміністративної діяльності господарських судів.

Ключові слова: судова влада, господарські суди, мета, завдання, адміністративна діяльність.

Постановка проблеми. Господарські суди здійснюють свою діяльність відповідно до мети й завдань, визначених Конституцією та законами України. Саме вони обумовлюють напрями реформування судової системи загалом і господарської судової юрисдикції зокрема, визначають потребу у внесенні концептуальних змін до законодавчих актів, утворення оптимальної організаційної структури судової системи, визначення функцій суддів, у тому числі адміністративних, тощо. Незважаючи на те, що науковцями неодноразово піднімалась проблема визначення мети й завдань судової влади, нині цю проблему вирішено не в повному обсязі, особливо в контексті визначення мети та завдань адміністративної діяльності господарських судів в Україні. У зв'язку із цим постає необхідність у проведенні ґрунтовного аналізу положень господарського процесуального й адміністративного законодавства та в узагальненні існуючих наукових концепцій у цій сфері.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, присвячених визначенню мети та завдань діяльності господарських судів України, у тому числі й адміністративної, що в поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу цього питання обумовлює важливість і своєчасність публікації.

Стан дослідження. Окремі аспекти визначення мети й завдань функціонування судової влади, діяльності судів загальної юрисдикції розглядали такі вчені, як О.І. Безпалова, В.І. Бобрик, С.Ф. Демченко, А.А. Іванишук, С.О. Короєд, Р.О. Куйбіда, Л.М. Москович, І.В. Назаров, О.М. Остапенко, Д.М. Притика, О.В. Старчук, О.І. Харитоновна та багато інших. Однак на сьогодні відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню мети й завдань адміністративної діяльності господарських судів в Україні, що підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Метою статті є визначення мети й завдань діяльності господарських судів України. Для її досягнення необхідно виконати такі завдання: визначити поняття та підстави розмежування мети й завдань діяльності господарських судів; охарактеризувати мету й завдання функціонування судової влади в цілому та господарських судів зокрема; визначити мету й завдання адміністративної діяльності господарських судів і з'ясувати вплив

ефективності такої діяльності на досягнення мети та завдань здійснення господарського судочинства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка суспільно-корисна діяльність обумовлюється певною метою та завданнями її здійснення. Розглядаючи питання мети й завдань діяльності господарських судів, необхідно насамперед з'ясувати значення базових понять – «мета» та «завдання».

Як відомо, мета – категорія, що широко вживається в різних суспільних науках та позначає прагнення до отримання певного задалегідь встановленого результату. У філософському розумінні, з одного боку, мета – це модель майбутнього, те, що потрібно для того, щоб чогось досягти, майбутній результат діяльності, а з іншого – уже існуючий образ бажаного результату. Інакше кажучи, це той уявний образ, якого необхідно досягти. Водночас він уже пізнаний, існує, будучи зафіксованим у законі чи інших джерелах [1, с. 54].

У словниковому значенні мета – це те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль [2, с. 683]. Таким чином, категорію «мета», що застосовується щодо здійснення цивільного судочинства, варто розуміти як такий завершений результат, якого необхідно досягти внаслідок розгляду й вирішення судом цивільних справ.

Категорія «завдання» тлумачиться таким чином: 1) наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа тощо; 2) мета, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити [3, с. 40].

Отже, в одному зі своїх значень поняття «мета» й «завдання» вживаються як аналогічні. Однак в іншому значенні «завдання» означає послідовне виконання певних робіт, справ. У зв'язку із цим постає висновок про близькість і тісний взаємозв'язок досліджуваних понять.

Визначаючи зміст понять «мета» й «завдання», вкажемо, що щодо діяльності загалом та діяльності господарських судів зокрема вони часто вживаються як синоніми. Це зумовлюється семантичною близькістю, а в деяких значеннях – і тотожністю цих слів: мета – те, до чого прагнуть, чого намагаються досягти; завдання – те, що необхідно здійснити, виконати. Мета як абстрактне моделювання результату майбутньої діяльності спрямовує її, мотивує й регулює. Водночас виконанню завдання завжди (принаймні так має бути) передує уявне передбачення його результатів, наслідків, а те, що варто зробити, є також тим, до чого прагнуть і що обов'язково необхідно здійснити. Крім того, в українській мові допускається паралельне вживання слів «ціль» (звичай у множині – «цїлі») та «мета» як абсолютних синонімів.

У зв'язку із цим у науковій літературі склались дві протилежні концепції щодо розуміння досліджуваних категорій. Одна група науковців є прихильниками підходу, відповідно до якого мета й завдання судової влади розглядаються як тотожні; представники іншої концепції, навпаки, вважають, що це різні за своїм змістом і сутністю поняття.

Зокрема, В.С. Бігун мету й завдання судочинства називає одним терміном – цілепокладання. У такому розумінні метою

правосуддя є досягнення судом певних завдань, окреслених у певних видах судочинства [4, с. 12]. О.В. Іваненко також дотримується подібної позиції та пропонує об'єднати мету й завдання в одне поняття – «цільові установки», акцентуючи увагу на тому, що законодавець фактично здійснив таке об'єднання в низці законодавчих актів [5, с. 73]. Дійсно, у ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус судів» визначено лише завдання суду [6]. Однак системний аналіз положень цієї норми дає змогу стверджувати, що хоча вона носить назву «Завдання суду», фактично в ній визначається також мета – забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод. Досягається ця мета шляхом виконання завдань – здійснення правосуддя у відповідних видах судочинства. У зв'язку із цим необхідно погодитись із науковцями, які ототожнюють мету й завдання судової влади або окремого її органу – суду.

Протилежної позиції дотримується О.С. Захарова. Науковець зазначає, що питання ототожнення мети й завдань судочинства певною мірою продукуються проблемами тлумачення цих слів мовознавцями. Дослідники права не можуть робити висновки без урахування загальновідомих об'єктивних законів поведінки й діяльності людини та соціуму в цілому, співвідношення понять «мета» й «завдання» у філософських дослідженнях. Метою судочинства, на думку вченого, варто визначати засоби реалізації такої мети, а не завдання. При цьому засоби реалізації мети цивільного судочинства мають викладатись не у вичерпному, а у відкритому переліку, зокрема й шляхом визнання верховенства права принципом досягнення мети в цивільному судочинстві [7, с. 63–64].

Ми дотримуємось позиції, відповідно до якої такі категорії, як «мета» й «завдання», незважаючи на їх етимологічну близькість, у сучасній інтерпретації все ж потребують чіткого розмежування. Критерієм такого розмежування має слугувати обсяг змісту цих понять. Зокрема, «мета» та «завдання» співвідносяться як загальне й конкретне, тобто за допомогою мети визначається кінцевий результат, якого прагнуть досягти під час виконання цієї чи іншої діяльності. Завдання – це проміжні, більш часткові цілі, які легко можуть трансформуватись у нову мету з одночасним виділенням проміжних, більш конкретних завдань.

Під час визначення мети й завдань діяльності господарських судів необхідно виходити з того, що вони значною мірою обумовлюються метою та завданнями функціонування судової влади в цілому. У науковій літературі висловлюються різні думки з приводу визначення останніх.

Так, В.Ф. Бойко мету функціонування судової влади вбачає в створенні надійної та стабільної основи для захисту прав і свобод людини й громадянина на засадах служіння ідеалам добра та справедливості, а не певному державному політичному ладу чи ідеології [8, с. 3]. В.В. Копейчиков вважає, що соціальна роль судової влади полягає в основному її призначенні – захисті прав і свобод громадян, конституційного ладу, національної безпеки, територіальної цілісності, дотримання законності й справедливості в суспільстві [9, с. 547]. У цілому погоджуючись із думкою вчених, варто підсумувати, що головною метою функціонування судової влади є забезпечення судового захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб та інтересів юридичних осіб і держави, а її конкретні завдання реалізуються в межах відповідного виду судочинства.

Що стосується мети й завдань діяльності господарських судів, то із цього приводу необхідно зазначити, що Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України) ок-

ремо не визначає мету та завдання діяльності господарських судів і здійснення господарського судочинства.

На думку С.О. Короєда, мета господарського судочинства має подвійний характер. У процесуальному аспекті вона полягає у вирішенні справи, підвідомчої господарському суду. У матеріальному плані метою є застосування найефективніших засобів захисту прав та інтересів учасників господарських правовідносин [10, с. 43]. Такий підхід є досить обґрунтованим.

Водночас, хоча мета й завдання діяльності господарських судів не визначаються в ГПК України, їх можна вивести зі змісту ст. 1 ГПК України. Так, у ній вказано, що підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи й у встановленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатись до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим ГПК України заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням [11].

Таким чином, мету діяльності господарських судів можна сформулювати як запобігання вчиненню правопорушень у сфері господарської діяльності та захист порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів такої діяльності.

Відповідно до визначеної мети завдання діяльності господарських судів є такими: 1) гарантування доступу до судового захисту прав та інтересів юридичних осіб та інших суб'єктів господарювання; 2) врегулювання й вирішення конфліктних ситуацій, які виникають у сфері господарської діяльності, за неможливості їх самостійного вирішення сторонами спору; 3) сприяння пануванню в суспільстві законності та правопорядку у сфері господарських правовідносин; 4) відновлення порушених прав та інтересів постраждалої сторони в господарському спорі або, якщо це неможливо, відшкодування завданої шкоди; 5) упорядкування господарських правовідносин, приведення їх у стан, що відповідає загальним засадам їх здійснення, а також вимогам Конституції й законів України тощо.

Отже, узагальнено метою судів господарської юрисдикції є здійснення правосуддя в господарському судочинстві. Саме така мета повинна обумовлювати проміжні завдання, що ставляться перед системою господарських судів. Неабияку роль у досягненні цієї мети відіграє адміністративна діяльність господарських судів і їх апаратів.

У науковій літературі зазначається, що судово адміністрування завжди спрямовується на забезпечення належного функціонування суду з метою забезпечення ефективного здійснення правосуддя [12, с. 142]. На думку Г.С. Пітера, ефективна організація роботи суду означає те, що в суді належним чином використовується робочий час працівників, при цьому робиться все необхідне для уникнення затримок, які можуть мати місце на багатьох стадіях функціонування суду. Результатом усіх цих зусиль є більш високий рівень задоволеності громадян роботою суду [13, с. 80].

Висновки. Отже, можемо зазначити, що метою адміністративної діяльності, яка здійснюється в господарських судах, є впорядкування та організація діяльності судів цих судів. Завданнями виступають забезпечення своєчасної реєстрації позовних заяв та інших звернень, що надходять до господарських судів; створення організаційних умов для проведення судових засідань у господарських судах; забезпечення дотримання суд-

дями господарських судів службової дисципліни; створення умов для здійснення суддівського самоврядування тощо.

Таким чином, окреслюючи мету й завдання діяльності господарських судів у цілому, необхідно виходити із загальної мети та завдань судової влади, а також специфіки юрисдикції господарських судів. Водночас варто відмовитись від занадто широкого формулювання таких завдань, не апелювати абстрактними й оціночними категоріями, а застосовувати лише конкретні та максимально точні поняття.

З огляду на це пропонуємо ч. 1 ст. 1 ГПК України викласти в такій редакції: завданнями господарського судочинства є захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав чи охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарської діяльності, інтересів держави шляхом вирішення індивідуальних спорів та врегулювання конфліктних ситуацій у сфері господарювання.

На завершення варто констатувати, що малодослідженим у науковій літературі залишається питання співвідношення та взаємного впливу процесуально-правової мети й завдань функціонування господарських судів (господарського судочинства) з метою та завданнями їх адміністративної діяльності, що саме має стати перспективою подальших наукових пошуків.

Література:

1. Вереша Р.В. Мета покарання: теорії (концепції), історія та сучасний стан / Р.В. Вереша, К.Ю. Лоєнко // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – № 2(18). – С. 54–61.
2. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 4. – 1973. – 732 с.
3. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 3. – 1972. – 691 с.
4. Бігун В.С. Правосуддя як мета та мета правосуддя (до питання про філософію правосуддя) / В.С. Бігун // Держава і право. – 2009. – Вип. 46. – С. 9–13.
5. Іваненко О.В. Ефективність цивільного судочинства: окремі питання / О.В. Іваненко // Право і суспільство. – 2013. – № 6-2. – С. 72–74.
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
7. Захарова О.С. До проблеми визначення завдань цивільного судочинства / О.С. Захарова // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 6(15). – С. 61–67.
8. Бойко В.Ф. Судова реформа в Україні: стан і перспективи : [навчальний посібник] / В.Ф. Бойко. – К. : МАУП, 2004. – 176 с.

9. Копейчіков В.В. Правознавство : [підручник] / В.В. Копейчіков. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 767 с.
10. Короед С.О. Мета господарського судочинства як основний вектор у підвищенні ефективності правосуддя в господарських справах / С.О. Короед // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – С. 39–45.
11. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
12. Дудченко О.Ю. Адміністрування в судовій системі: поняття та перспективи реформування / О.Ю. Дудченко // Юрист України. – 2013. – № 2(23). – С. 138–143.
13. Пітер Г.С. Судове адміністрування і якість правосуддя / Г.С. Пітер // Судова апеляція. – 2009. – № 3(16). – С. 73–83.

Мандичев Д. В. Проблема определения целей и задач деятельности хозяйственных судов в Украине

Аннотация. В статье исследованы цели и задачи деятельности хозяйственных судов в Украине в условиях современности. Рассматривается понятие цели деятельности хозяйственных судов и обосновывается необходимость ее отграничения от задач. Проводится характеристика целей и задач деятельности хозяйственных судов в контексте общей цели функционирования судебной власти. Выделяются конкретные цели и задачи административной деятельности хозяйственных судов.

Ключевые слова: судебная власть, хозяйственные суды, цель, задачи, административная деятельность.

Mandychev D. Problem of defining the goals and objectives of commercial courts in Ukraine

Summary. In the article the purpose and objectives of commercial courts in Ukraine in conditions of modernity. We consider the concept of objective economic courts and the necessity of delimitation of tasks. Conducted performance goals and objectives of commercial courts in the context of the overall objective functioning of the judiciary. Out specific goals and objectives of economic courts that are characteristic of modern society and the state.

Key words: judiciary, economic courts, purpose, objectives, administrative activities.